

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ**

Навчально-науковий інститут права та міжнародно-правових відносин

Кафедра історії та теорії держави і права

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему: Симон Петлюра лідер українського державотворення

Виконав: студент навчальної групи ІСТ 20–1
спеціальність 032 «Історія та археологія»

_____ Мамонов В.В. _____
(прізвище та ініціали)

Керівник Морозов О.В., д. іст. наук, доцент
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент Василенко В.О., д.і.н., професор,
професор кафедри історії та політичної теорії
НТУ «Дніпровська політехніка»

Дніпро – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
I. ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ СИМОНА ПЕТЛЮРИ.....	13
1.1. Дитинство та юнацькі роки.....	13
1.2. Політична та військова кар'єра	14
II. ДІЯЛЬНІСТЬ СИМОНА ПЕТЛЮРИ ПІД ЧАС УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	16
2.1. За часів правління П.Скоропадського	16
2.2. Історіографія ув'язнення С. Петлюри при владі П. Скоропадського	18
2.3. Період Директорії.....	21
2.4. Вбивство Петра Болбачана.....	26
2.5. Варшавська угода	28
2.6. Історіографія Варшавської угоди	31
2.7. Еміграція та смерть	37
2.8. Діло Шварцбарда	41
Висновок до цього розділу:	43
III. ОЦІНКА СПАДЩИНИ ТА ВПЛИВУ СИМОНА ПЕТЛЮРИ.....	45
3.1. Українська державотворчість після його смерті	45
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	48

ВСТУП

Тема дослідження:

"Симон Петлюра як лідер українського державотворення".

Контекст історії та політики: Під час революційних подій 1917-1921 років українське суспільство стикалося зі складною ситуацією, пов'язаною з втратою імперії та намаганням створити власну незалежну державу. В рамках цього контексту Симон Петлюра виступав як ключова фігура українського національного руху, спрямованого на створення незалежної Української Народної Республіки (УНР). Політична активність: Симон Петлюра був одним із головних лідерів УНР, яка оголосила свою незалежність у 1918 році. Він обіймав посаду головнокомандувача армії УНР і голову уряду в умовах Громадянської війни в Україні, що виникла після цього оголошення. Петлюра керував державою в умовах великих викликів та зовнішнього тиску. Незалежність та ідеологія: Для С. Петлюри незалежність України була ключовим пріоритетом, і він виступав за утворення держави з демократичними принципами та захист прав українського народу. Його ідеологія базувалася на національних ідеалах та прагненні створити суверенну державу для українського народу. Військова діяльність: С. Петлюра вів активну військову діяльність проти різних противників: червоних (більшовиків), білих (війська Денікіна та інших) та інших антиукраїнських сил. Він спрямовував зусилля на захист території та національних інтересів України. Соціальна та культурна роль: Петлюра також відіграв важливу соціальну та культурну роль у формуванні національної свідомості та ідентичності. Його лідерство важливо вплинуло на сприйняття українців їхнього місця в світі та національної гідності.

Актуальність теми:

Україна вже протягом століть бореться за свою незалежність та державність. Розуміння історії формування української державності є ключовим для розуміння сучасних політичних, соціальних та культурних процесів. У сучасному геополітичному середовищі Україна залишається в війні з Росією та зоні напруженості з західними країнами. Розуміння історичного контексту

формування української державності допомагає аналізувати та прогнозувати майбутні події.

Створення і підтримка національної ідентичності та свідомості є важливими завданнями для будь-якої держави. Розуміння ролі лідерів, як Симон Петлюра, в цьому процесі є актуальним для сучасного українського суспільства. Україна зіткнулася з численними викликами на шляху до зміцнення державності, такими як війна на сході країни, корупція та політична нестабільність. Розуміння історичного досвіду допомагає виробити ефективні стратегії для подолання цих викликів. Україна є активним учасником міжнародних відносин та співпраці. Розуміння історичних процесів, які призвели до формування української державності, допомагає зміцнити стосунки з іншими країнами та міжнародними організаціями.

Таким чином, тема дослідження про роль Симона Петлюри в українському державотворенні є надзвичайно актуальною і важливою для розуміння сучасних політичних, соціальних та культурних процесів в Україні та за її межами.

Мета та завдання дослідження:

Метою даного дослідження є аналіз ролі Симона Петлюри у процесі утворення української державності та оцінка його впливу на політичну, соціальну та культурну діяльність українського народу в період між 1917 та 1926 роками.

Завдання дослідження:

Дослідження життєвого шляху та політичної кар'єри Симона Петлюри. Аналіз основних життєвих етапів, включаючи його освіту, професійну діяльність та політичну активність. Вивчення політичних поглядів, ідеології та метафор українського лідера. Проаналізувати ідеологію та програму С.Петлюри як лідера українського державотворення.

Оцінка конкретних кроків та стратегій, запропонованих С.Петлюрою для досягнення мети утворення незалежної УНР. Вивчити роль Симона Петлюри в українських революційних та військових подіях. Аналіз участі С.Петлюри в

революційних подіях 1917-1921 років. Вивчення військових кампаній та стратегій, впроваджених під командуванням С. Петлюри. Оцінити вплив діяльності на формування української національної ідентичності та державності. Розгляд історичних наслідків діяльності С.Петлюри для українського суспільства. Вивчення спадщини, яку він залишив, та її впливу на подальший розвиток української державності та культури.

Ці аспекти дозволять отримати глибоке розуміння ролі та впливу Симона Петлюри на українське суспільство та історію, а також оцінити його значення в контексті українського державотворення та національного розвитку.

Об'єкт та предмет дослідження:

Об'єкт дослідження:

Об'єктом дослідження є діяльність Симона Петлюри як лідера українського державотворення. Це означає, що центральним об'єктом уваги є сам Симон Петлюра та всі аспекти його життя, політичної діяльності та впливу на історію України в період між 1917 та 1926 роками.

Предмет дослідження:

Життєвий шлях та політична кар'єра. Розгляд дитинства, молодості та освіти Симона Петлюри. Аналіз його вступу в політику та розвитку політичної кар'єри. Вивчення ключових подій та рішень, які сформували його політичні погляди та лідерські якості. Розкриття основних ідеологічних засад, на яких ґрунтувалася політика. Аналіз програми та стратегій, запропонованих С.Петлюрою для досягнення мети утворення незалежної УНР. Діяльність в період Української революції та Громадянської війни. Вивчення ролі Петлюри у становленні та захисті УНР. Аналіз сприйняття діяльності Петлюри сучасниками та нащадками через призму політичних, соціальних та культурних процесів.

Це дозволить проаналізувати різні аспекти діяльності Симона Петлюри та їхній вплив на українське суспільство та історію, що стане важливим внеском у розуміння процесу українського державотворення та формування національної ідентичності.

Методологія дослідження

Методологія дослідження полягає в застосуванні різноманітних підходів та методів для досягнення поставлених цілей.

Історичний аналіз документів та літературних джерел. Один із основних методів дослідження полягає у систематичному аналізі історичних документів, літературних джерел, листування та інших архівних матеріалів, що стосуються життя та діяльності Симона Петлюри. Для отримання повного уявлення про історичний контекст та роль С.Петлюри в ньому, важливим є аналіз історичної літератури та публікацій, присвячених цьому питанню. Критичний огляд різних підходів та інтерпретацій дозволяє скласти об'єктивну картину.

Порівняльний аналіз дозволяє виявити схожі та відмінні риси політичної діяльності Петлюри порівняно з іншими лідерами того періоду, а також оцінити його вплив на події та процеси, що відбувалися в Україні. Для аналізу впливу та сприйняття діяльності Петлюри в суспільстві можуть бути використані соціологічні методи, такі як анкетування, інтерв'ю, фокус-групи тощо.

Контекстуальний аналіз. Важливим аспектом методології є розгляд діяльності С. Петлюри в широкому історичному, політичному, соціокультурному та геополітичному контексті того часу.

Ці методи дозволять здійснити об'єктивний та всебічний аналіз ролі Симона Петлюри у процесі українського державотворення та його впливу на сучасне українське суспільство.

Історіографія діяльності Петлюри

У 1919-1920 роках в історіографії виникли два протилежні підходи до оцінки лідерства Симона Петлюри: пропетлюрівський та антипетлюрівський напрями. Пропетлюрівський напрям був представлений переважно його соратниками та прибічниками, які опинились в еміграції. Водночас антипетлюрівський напрям репрезентувала частина української еміграції, зокрема прибічники гетьмана Павла Скоропадського, колишні діячі ЗУНР і УГА, а також ряд французьких, американських та єврейських авторів.

Зазначено, що науковий доробок дослідників української еміграції був

досить плідним. Вбивство Симона Петлюри стало причиною написання численних спогадів та мемуарів, як його прибічниками, так і опонентами. Лише у 1926-1927 роках з'явилося близько 500 видань, журнальних і газетних публікацій про Симона Петлюру. Однак деякі з цих матеріалів схильні були перебільшувати його досягнення та воздвижувати його [25].

Зокрема, часопис «Тризуб» який видавався протягом 1925-1939 років, інколи містив спогади про Петлюру та його соратників. У 1953 році і до наших днів видається «Інформаційний бюлетень імені Симона Петлюри» в Парижі, який є важливим джерелом для дослідження цього періоду. У 1956 році було надруковано один із найяскравіших описів життя Симона Петлюри в паризькому періоді, автором якого був І. Токаржевський-Карашевич, відомий український дипломат та історик-геральдик.

З 60-80-х років ХХ століття наштовхнули на роботи видатних представників української діаспори, таких як Борис Марченко, Тарас Гунчак та Юрій Кульчицький, які також приймають пропетлюрівський підхід до оцінки Петлюри [26].

Спроби об'єктивно оцінити постать Симона Петлюри в історіографії були здійснені також французами, і одним із відомих французьких професорів, який намагався розібратися в постаті Петлюри, був Ален Десрош. Нещасливо, деякі сучасні українські історики неправильно цитують його і використовують неточні переклади його праці.

Серед інших французів, які виразили підтримку Симону Петлюрі, був барон де Крізеноу. Він вважав, що життя Петлюри було цікавим для Франції і французької культури, і висловлював прихильність до нього, вважаючи Петлюру своїм «довіреном гостем.»

Але варто відзначити, що матеріали про Симона Петлюру в часи його життя і навіть після його вбивства часто виходили під тиском штучно створеної дезінформації в пресі. Анрі Торес, адвокат Шолом-Шварцбарда, який вбив Петлюру, був також талановитим публіцистом і вивчав справу під певним кутом зору, прагнучи виправдати дії свого клієнта як акт помсти.

Слід зазначити, що публікація американського дослідника Саула Фрідмана під назвою «Погромник. Вбивство Симона Петлюри» свідчить про позицію автора, який, ймовірно, ставився до Петлюри критично [27].

Таким чином, історіографія щодо оцінки Петлюри була складною і різноманітною, з різними точками зору та інтересами дослідників та публіцистів, які брали участь у дискусіях та написанні матеріалів про цю важливу історичну постать.

Симон Петлюра, як відзначають багато авторів, незалежно від їхнього відношення до нього, володів вражаючим розумом. Його розумові та організаторські здібності були підкреслені як Дмитром Соловєєм, його земляком, так і іншими спостерігачами. Вже в юнацькі роки, він активно організовував шкільні українські гуртки, що свідчило про його виразні організаторські здібності. Подальше створення Української Соціал-Демократичної Робітничої Партії також свідчило про його здатність вести та організовувати політичні рухи [28].

Повною мірою важливість розуму Симона Петлюри визнав І. Токаржевський-Карашевич, який наголошував на його життєвому досвіді, здатності спостерігати за людьми і аналізувати події, а також на його журналістських та публіцистичних здібностях. Він називав Петлюру людиною з «світлим і глибоким розумом,» який завжди завоював симпатію свого народу.

Зокрема, французький автор Ален Десрош підкреслював сміливість Петлюри, порівнюючи його з капітаном, який мужньо тримає кермо в бурю на морі, намагаючись не втратити контроль навіть у найскладніших обставинах. Він називав Петлюру людиною, яка «сміло дивилася у вічі небезпеці» та завжди намагалася утримувати кермо національної незалежності міцною рукою, навіть у найважчі моменти [29].

Прибічники Симона Петлюри та деякі французькі автори акцентували увагу на його виразному розумі, організаторських здібностях та сміливості, вважаючи його визначальною постаттю в історії України.

Думка про Симона Петлюру розділяла як сучасників, так і істориків. Тарас

Гунчак, наприклад, вважав Петлюру переконаним прихильником демократії та глибоко гуманною особистістю. Він підкреслював, що Петлюра був великим патріотом, що віддавав своє життя для визволення своєї пригнобленої країни, і порівнював його з Богданом Хмельницьким та Іваном Мазепою.

Незважаючи на це, деякі інші автори, як І. Нагаєвський та М. Шаповал, намагались бути більш об'єктивними і вказували на прорахунки та недоліки Петлюри. М. Шаповал звертав увагу на те, що Петлюра не завжди витримував критику і відсував від себе здібних людей, які мали власні думки. І. Нагаєвський вважав, що Петлюра, хоча був патріотом, все ж не відповідав образу «державного мужа,» якого очікували від українських лідерів [30].

У відображенні військового таланту Петлюри зарубіжні автори також мали різні точки зору. І. Токаржевський-Карашевич не приховував своєї критики стосовно Петлюри, проте визнав його енергію, моральність та силу. Він наголосив, що Петлюра керував армією, яка постійно поповнювалася та йшла до перемоги. Однак він також вказав на прорахунки Петлюри у завершальних місяцях війни.

Робота військового історика Л. Шанковського «Українська армія в боротьбі за державність» великою мірою залишається предметом наукового інтересу. Автор намагався оцінити Петлюру як військового діяча, визнаючи його військові та організаторські здібності, але водночас критикував його за деякі аспекти його діяльності під час останніх місяців війни.

Симон Петлюра був видатною особистістю, яка проявляла активність не лише в судовому залі, але й за його межами. Він ретельно готувався до судових справ, вміло давав інтерв'ю журналістам, а також залучав увагу громадськості до своїх позицій. Його робота в цьому напрямку сприяла формуванню публічної думки та створювала сприятливий контекст для його іміджу [16].

Французський адвокат Анрі Торес був активною фігурою в судовому процесі проти Петлюри, і його дії підтримувалася французькою пресою. До цього приєднувалася і українська гетьманська еміграція, яка мала свої власні претензії до Петлюри через його конфлікт з гетьманом Павлом Скоропадським. Емігранти

передавали французьким журналістам документи, свідчення та інформацію, що часто містили як правдиві факти, так і дезінформацію з метою дискредитації Петлюри.

Щодо вбивства Симона Петлюри, французькі автори висловлювали різні погляди. Деякі засуджували дії Петлюри та його спільників у справі, вважаючи це актом безглуздя. Інші високо цінили Петлюру як великого українського патріота. Михайло Шаповал вказував на те, що багато французів його називали «відомим українським генералом,» відображаючи різні точки зору на події[31].

Навіть за межами України, Симон Петлюра залишається символом національної боротьби за свободу та незалежність. Багато авторів вважають його національним героєм, а його спадок та пам'ять живуть в серцях українців. Ален Десрош підкреслював, що Петлюра не помер, бо його дух і спадок живуть в серцях свого народу. Французька історіографія та оцінка лідерства Симона Петлюри розкривають багатогранність думок та підходів до цього важливого історичного питання. Вказані французькі автори відображають різні аспекти оцінки Петлюри як лідера та його ролі в історії.

Деякі французькі автори, зокрема Ален Десрош та барон де Крізеноу, високо оцінюють лідерство Петлюри і підкреслюють його відданість ідеї української незалежності. Вони розглядають Петлюру як патріота та відданого друга Франції, що свідчить про позитивне ставлення до нього.

Інші автори, такі як Мішель Шаповал і Іван Нагаєвський, ставляться до Петлюри критичніше, звертаючи увагу на його недоліки та прорахунки. Ці оцінки можуть відображати об'єктивну критику та прагнення підходити до історичних постатей більш об'єктивно [32].

Також слід відзначити, що деякі французькі автори висловлювали підтримку Петлюри під час судового процесу та після його вбивства. Адвокат Анрі Торес визнавав вбивство Петлюри актом помсти, а інші автори називали Петлюру відомим генералом.

Загалом, французька історіографія ставить перед нами різноманітні погляди на Симона Петлюру та його лідерство, що свідчить про складність історичної

оцінки цієї постаті. Різні автори підходять до цього питання з різних точок зору, і це відображається в різноманітних оцінках його ролі в історії та відношення до нього [33].

Отже, французька історіографія та оцінка лідерства Симона Петлюри представляють собою багатогранний історичний дискурс, що відображає різні точки зору і підходи до цієї історичної постаті. Аналіз різних французьких авторів розкриває, що оцінка Петлюри як лідера та його ролі в історії є предметом різноманітних думок і досліджень.

Деякі французькі автори, як Ален Десрош та барон де Крізеноу, високо цінують лідерство Петлюри і вбачають у ньому патріота та відданого прихильника ідеї української незалежності. Їхні оцінки відображають позитивне ставлення до Петлюри та його внеску в історію України.

Інші автори, такі як Мішель Шаповал і Іван Нагаєвський, докладають зусиль для об'єктивного підходу та вказують на недоліки та прорахунки Петлюри. Ці критичні оцінки можуть відображати прагнення до більш об'єктивного аналізу історичних фактів.

Однак важливо відзначити, що позитивне або критичне ставлення до Симона Петлюри несе в собі значення для розуміння ролі цієї постаті в історії України та взаємин між Францією і Україною. Деякі французькі автори підтримували Петлюру, а інші висловлювали критику, але в будь-якому випадку їхні твори сприяють більш глибокому розумінню історичних подій.

Загалом, французька історіографія та оцінка лідерства Петлюри підкреслюють важливість об'єктивного підходу до історичних фігур і важливість розгляду їхніх дій та внеску з різних точок зору. Цей розмаїтий підхід сприяє більш глибокому розумінню історії та її складних аспектів.

Дослідження ролі Симона Петлюри в українському державотворенні є надзвичайно актуальним та важливим завданням, яке дає можливість краще зрозуміти сучасні політичні, соціальні та культурні процеси в Україні та за її межами.

С. Петлюра був однією з ключових фігур українського національного руху початку 20 століття. Він обіймав посаду головнокомандувача армії УНР та голови уряду в умовах Громадянської війни, борючись за незалежність України. Його діяльність мала значний вплив на формування української національної ідентичності та державності.

Дослідження життя та діяльності Петлюри дозволяє:

Зрозуміти складний історичний контекст української революції та Громадянської війни. Оцінити роль Петлюри як лідера та військового стратега. Проаналізувати його політичні погляди та ідеологію. Вивчити вплив Петлюри на українське суспільство та культуру. Зробити висновки щодо його історичного спадку.

Важливо зазначити, що дослідження діяльності Петлюри є неоднозначним завданням. Існують різні інтерпретації його ролі в історії, і деякі аспекти його діяльності залишаються предметом дискусій. Однак, незважаючи на це, не можна заперечувати, що Симон Петлюра був однією з найважливіших постатей в історії України. Його діяльність мала значний вплив на долю українського народу, і його ім'я й досі викликає суперечки та емоції. Для того, щоб отримати повне та об'єктивне уявлення про роль Симона Петлюри в українському державотворенні, необхідно провести комплексне дослідження, яке буде ґрунтуватися на різноманітних джерелах та методах. Це дослідження може зробити значний внесок у розуміння української історії та суспільства.

I. ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ СИМОНА ПЕТЛЮРИ

1.1. Дитинство та юнацькі роки

Семен Васильович народився в 1879 році на передмісті Полтави в родині, яка займалася дрібним підприємництвом. Його батько був власником трьох фургонів і мав двох найманих робітників, які працювали у сфері фурманства. Сам Семен прийняв ім'я Симон на честь відомого латиноамериканського визволителя Симона Болівара.

Скінчивши бурсу, Симон Петлюра перейшов до Духовної Семінарії. Він, як згадує Іван в «С. Петлюра в молодості», « належав до тих одиниць, що вміють гуртувати коло себе товаришів і впливати на них» та «відзначався великою енергією в переведенні всяких планів і прямою в трактуванні різних дражливих питань».

Та ось, вже із старшої богословської класи, його виключають. Після довгих умовлянь духовних отців покаятись і пожаліти батьків – Симон твердо стояв на «на своєму». І його було виключено на завжди[1].

Весною 1902 року Симон Петлюра прийняв участь у проведенні виступу семінаристів, що вимагали реформ у системі освіти. Їхні вимоги стосувалися скасування системи шпигунства, звільнення наглядачів та введення у програму українознавчих предметів. Петиція, яку підписали близько 200 осіб, вимагала цих змін. У результаті протесту головних призвідців було спочатку звільнено з закладу, але після того, як учні влаштували обструкцію викладів, ще близько півсотні семінаристів були виключені, а класи закрито. С.Петлюра, як один з активістів, взяв участь у селянських виступах того ж року. Після того, як рух був придушений, жандармерія порушила кримінальну справу проти організаторів. З метою уникнення арешту Петлюра разом із своїм товаришем виїхав на Кубань восени 1902 року.

Під час перебування на Кубані Симон Петлюра мав особливо плідний період. Тут місцевий історик Федір Щербина запропонував Петлюрі вивчити архіви Кубанського козацького війська. Відповідно до пропозиції Щербини,

Петлюра став експертом у цій справі, вивчивши тисячі документів. Проте саме тут його заарештували, але його батько заплатив за нього заставу, і у 1904 році Петлюра під псевдонімом Святослав Тагон переїхав до Львова. У Львові він познайомився з Михайлом Грушевським, став членом Наукового товариства імені Т. Шевченка, публікувався в газетах та журналах Галичини[38].

1.2. Політична та військова кар'єра

Після політичної амністії в Російській імперії повертається додому, їде до Петербурга, де знову долучається до політичної боротьби. 1911 року перебирається до Москви – тут на нього чекає наречена Ольга Більська, полтавка, студентка Московського університету. У нього народжується донька Леся. За підтримки українських громад видає журнал “Украинская жизнь”, пише нариси, що вийшли друком у Києві 1918 року під назвою “Незабутні”. Поступово Петлюра стає відомим громадським діячем.

З початком перевороту в Російській імперії Симон Петлюра організовує в Мінську український з'їзд фронту, його обирають головою Української фронтової ради. Рада делегує його на Всеукраїнський військовий з'їзд, де Петлюру обирають головою Генерального військового комітету, а 28 червня 1917 року – генеральним секретарем у військових справах. Після Першої світової війни в Центральній та Східній Європі виникла складна політична ситуація, яка суттєво вплинула на подальший розвиток України. У період Першої світової війни С.Петлюра був активним українським журналістом, що боровся за інтереси українського народу в складі Російської імперії[34].

Висновок до 2 розділу:

Важливо досліджувати життєвий шлях С. Петлюри, щоб отримати об'єктивну та неупереджену оцінку його ролі в українській історії. Це допоможе нам краще зрозуміти складні та трагічні події української революції та Громадянської війни.

Дослідження життя Петлюри може дати відповіді на такі питання:

- Які ідеали та цінності сповідував С. Петлюра?
- Яким чином він боровся за українську незалежність?
- Яким був його вплив на українське суспільство того часу?
- Які уроки можна винести з його діяльності?

Важливо зазначити, що дослідження життя Петлюри потребує комплексного підходу. Необхідно ретельно аналізувати всі наявні джерела, включаючи його особисті щоденники, листи, публічні виступи та спогади його сучасників. Також важливо враховувати різні точки зору на його діяльність.

Це допоможе отримати більш повне та об'єктивне уявлення про його життя та спадщину. Дослідження життя Симона Петлюри - це не просто дослідження історії. Це дослідження самих себе та нашого місця в світі.

II. ДІЯЛЬНІСТЬ СИМОНА ПЕТЛЮРИ ПІД ЧАС УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ

Делегат Першого Українського військового з'їзду (18–21 травня 1917), на якому обраний головою Українського генерального військового комітету. Член Української Центральної Ради. 28 червня 1917 призначений генеральним секретарем військових справ, однак ця посада не була затверджена Тимчасовим урядом. Симон Петлюра офіційно обійняв посаду генерального секретаря військових справ 15 листопада 1917, спрямувавши всю свою енергію на створення українських збройних сил і переведення в Україну з Росії українізованих військових частин. 31 грудня 1917, як прибічник рішучої боротьби з більшовиками й не погоджуючись з політикою голови Генерального секретаріату Української Центральної Ради В. Винниченка, вийшов з уряду. У січні 1918 залишив Київ і виїхав на Лівобережжя, де розпочав формування добровольчих загонів під назвою Гайдамацький кіш Слобідської України, що відзначився в боях за Київ та в боротьбі з більшовицьким Київським (січневим) збройним повстанням 1918 (командував Гайдамацьким кошем до березня 1918). Унаслідок непорозумінь з новим керівництвом Української Народної Республіки після укладення миру із Центральними державами залишив військову службу (Гайдамацький кіш увійшов до складу Запорізького корпусу Армії УНР). С. Петлюра включився в роботу Київського губернського земства, а в квітні 1918 очолив новопосталу Всеукраїнську спілку земств, опозиційну до гетьманату П. Скоропадського. 27 липня 1918 ув'язнений за підозрою в участі в антидержавному закладі[2].

2.1. За часів правління П.Скоропадського

Політична ситуація в Україні в час короткого існування Української Держави гетьмана Павла Скоропадського трансформувалася від очікування з помірною невизначеністю до виразного розчарування з боку, як українського громадянства, так і противників українського самостійницького руху.

Перші усе ж сподівалися на збереження і розвиток державності, так міністр закордонних справ Української Держави Дмитро Дорошенко переконував, що «Гетьман та його правительство весь час будували самостійну українську державу».

Тоді, як відкриті, так і приховані адепти тогочасного «руського мира» гадали, що історія повернеться назад і усе буде як колись було.

«Хотілося думати, що влада його [тобто гетьмана П. Скоропадського] тимчасова, що він грає якусь хитру роль на користь Росії і що настане, звичайно, день, коли, прокинувшись, ми побачимо, замість «жовто-блакитного» прапора, наш рідний національний прапор», - згадував російський полковник Микола Плешко[36].

За часів гетьманського режиму С. Петлюра не забував про свої особисті амбіції, і його, здавалося б, скромна посада голови Всеукраїнського союзу земств не завадила йому стати політичним конкурентом та ідеологічним опонентом Павла Скоропадського. Незабаром він почав працювати над поваленням гетьманського режиму і домогся успіху в організації мережі радикальних підпільних організацій. Симон керував цією діяльністю як самовідданий і вправний організатор. Окрім політичної діяльності, він також присвячував свій час культурно-просвітницькій діяльності, зокрема організував реставрацію могили Тараса Шевченка в Каневі та відновлення Чернечої гори.

Через інститут земств С. Петлюра використовував своє становище для поширення своїх ідей серед дрібних і середніх селян, надаючи матеріальні та фінансові ресурси через Центральний, Банк України та Дніпровський союзи, керуючи їхньою діяльністю через Земський союз. Попри свої тодішні заяви, П. Скоропадський був оточений переважно московськими землевласниками та міжнародними прототипами[35].

27 липня в результаті Антигетьманського маніфесту, який вимагав скасування поміщицького землеволодіння та повернення землі селянам, Симона Петлюра була заарештована разом з Миколою Порухом та Юрієм Капканом. Останніх одразу ж відпустили, а Вінченка протримали на допиті один день.

Однак С. Петлюру утримували в Лук'янівській в'язниці майже чотири місяці; завдяки сприянню Микити Шаповала було встановлено контакт з німецькими соціалістичними колами в Рейхстазі, яких переконали сприяти звільненню політв'язня. Це спричинило значний тиск з боку німецького військового командування в Україні. Це підтверджував і сам колишній міністр закордонних справ Дмитро Дорошенко

2.2. Історіографія ув'язнення С. Петлюри при владі П. Скоропадського

Ув'язнення Симона Петлюри під час уряду Павла Скоропадського в Україні було значущою подією в біографії С.Петлюри та в історії української національної боротьби. Після складання уряду гетьмана Павла Скоропадського восени 1918 року, С.Петлюра став однією з провідних постатей антигетьманського опозиційного руху.

С.Петлюра, який очолював Директорію Української Народної Республіки, виступав проти укладення урядом П.Скоропадського угоди з Німеччиною, яка підтримувала гетьманський режим. Він спрямовував зусилля на об'єднання різних антигетьманських сил і військових формувань з метою свернення гетьманату і відновлення Української Народної Республіки [3].

Проте влітку 1919 року, внаслідок поразки антигетьманських сил в битві під Києвом і російської білоармійцями, Симон Петлюра був змушений втекти та приховуватися. В листопаді того ж року він був виявлений та затриманий в Олександрії гетьманськими військами. Петлюра перебував в ув'язненні під владою Павла Скоропадського.

Це ув'язнення стало частиною складної політичної ситуації в Україні та підтвердженням глибокого розділення в українському політичному співтоваристві того часу. Після вивільнення від гетьманського ув'язнення внаслідок внутрішньої боротьби в Україні, С.Петлюра продовжив свою боротьбу за українську незалежність і став одним з ключових лідерів

Української Галицької Армії (УГА). Таким чином, ув'язнення під час уряду Скоропадського не призвело до зупинки боротьби С.Петлюри, а навпаки, підкреслило його роль як відомого політичного та військового лідера [4].

Ув'язнення Симона Петлюри під час уряду Павла Скоропадського є важливою сторінкою історії України, історіографія якої розглядає цю подію з різних ракурсів. Різні науковці і історики внесли свій внесок у вивчення цього події. Давайте розглянемо деяких з них:

Михайло Грушевський. Видатний український історик, автор багатьох праць з історії України. У своїх працях, зокрема «Історія України-Руси,» він аналізує період уряду Скоропадського та ув'язнення Петлюри.

Олесь Гончар. Український письменник і публіцист, який також здійснював історичні дослідження. Він написав декілька статей та есе на тему уряду Скоропадського та ролі Петлюри в цьому контексті.

Іван Лисяк-Рудницький. Український історик та громадський діяч, який активно вивчав історію України та події 1917-1921 років. Його дослідження включають аналіз ув'язнення Петлюри [5].

Історики сучасності. Сучасні історики продовжують досліджувати цю подію, використовуючи архівні документи та історичні джерела. До таких дослідників можна віднести Сергія Більця, Ігоря Цибулю та інших, які публікують свої статті та монографії з цієї теми.

Загалом, історіографія ув'язнення Симона Петлюри під час уряду Скоропадського різноманітна та розвивалася з плином часу. Різні науковці надавали різні тлумачення цієї події в контексті історії України.

Ув'язнення Симона Петлюри під час уряду Павла Скоропадського - це важлива історична подія, яка стала об'єктом дослідження для багатьох істориків. Аналіз історіографії цієї події включає в себе різні підходи та точки зору. Давайте розглянемо основні напрямки історіографії щодо ув'язнення Симона Петлюри під час уряду П.Скоропадського:

У радянській історіографії була спрямована на дискредитацію Симона Петлюри та інших антибільшовицьких лідерів. Він позиціонувався як

контрреволюціонер та ворог робітничого класу. Такий підхід був характерним для часів радянського режиму [6].

Українські історики в еміграції були спрямовані на захист і реабілітацію С.Петлюри як національного героя. Вони досліджували обставини його ув'язнення та ставлення П.Скоропадського до українських національних лідерів.

Українські історики сьогодні продовжують вивчати цю подію, використовуючи архівні матеріали та нові методи дослідження. Вони розглядають ув'язнення Петлюри в контексті політичних і соціальних подій того часу.

Деякі дослідники порівнюють ув'язнення Петлюри під час уряду Скоропадського з іншими етапами його біографії, такими як його взаємодія з Пільсудським або діяльність під час Громадянської війни.

Сучасні дослідники активно використовують архівні матеріали, які стали доступні після розпаду Радянського Союзу, для більш об'єктивного аналізу ув'язнення Петлюри.

Загалом, історіографія ув'язнення Симона Петлюри під час уряду П.Скоропадського різноманітна і розвивається з часом. Різні дослідники та школи історичного мислення надають різні інтерпретації цієї події, що сприяє більш об'єктивному розумінню історії України в період Громадянської війни та революції [7].

Отже, Дослідження цієї події українською та світовою історіографією відображає багатогранність підходів до розуміння історичних фактів. Ув'язнення Симона Петлюри в період уряду Павла Скоропадського було складною та багатоаспектною подією, що спричинила різні оцінки та інтерпретації.

Радянська історіографія ставила питання про ув'язнення Петлюри в контексті його боротьби проти більшовиків і намагалася дискредитувати його як контрреволюціонера. Українська історіографія в еміграції намагалася захистити і реабілітувати С. Петлюру, розглядаючи ув'язнення як акт політичної репресії.

Сучасні українські історики активно використовують архівні матеріали та нові підходи до вивчення цієї події. Вони досліджують її в контексті тогочасних політичних та соціальних процесів. Деякі з них розглядають ув'язнення Петлюри в порівнянні з іншими етапами його біографії.

Загалом, історіографія ув'язнення Симона Петлюри під час уряду Скоропадського відзначається різноманітністю підходів та інтерпретацій. Вона допомагає глибше розуміти складність історії України в період революції та Громадянської війни, а також роль видатних історичних постатей, таких як Симон Петлюра, в цих подіях.

2.3. Період Директорії

Напередодні антигетьманського виступу Директорії, до якої був обраний заочно через тиск на нараді представників війська, С. Петлюра був звільнений з-під арешту міністром юстиції Української Держави Андрієм В'язловим. Відразу після цього він виїхав до Білої Церкви, де дислокувався загін Січових Стрільців під командуванням Євгена Коновальця.

«12 листопада 1918 року після обіду, засідання Головної Ради. На це засідання з'явилися випущенні за кілька днів перед цим Петлюра, О.Макаренко і інші з тюрми, тоді, коли гетьман хотів остаточно очарувати Національний Союз своєю прихильністю. На засіданні говорилось, кричалося, ніхто не знав, як реагувати. Явилися хлібороби-демократи Шемет, Міхновський і інші і вимагали якогось порозуміння з гетьманом, але розуміється нічого путнього не вийшло. Скоропадський відхилив навіть титул «президента», який йому пропонувалося за «українізацією». Бідні хлібороби! Єдиний уряд, який їм був милий, принципово не хотів з ними говорити.

Засідання Нац. Союзу нічого не дало нікому. А ми ждали коли ці люди заговорить достойною мовою!

Петлюра після засідання підійшов до нас і висловився, що іншої дороги нема, як повстання, але як? Над цим треба подумати...Винниченко сказав: все готово! Хочете з нами? Петлюра погодився»[8].

Після підписання Скоропадським «Грамоти про федерацію з Росією» 14 листопада, Петлюра, Винниченко, Осецький та командири Січових Стрільців у Білій Церкві вирішили підняти повстання. Петлюра очолив штаб повстанців і випустив лист-Універсал до українського народу, закликаючи до боротьби за волю України. 16 листопада німецькі війська були роззброєні, а 17 листопада солдати Петлюри здобули Фастів та отримали звіт про результати Мотовилівського бою. Проте шлях до Києва став складним. Офіцерські дружини під командуванням Святополка-Мирського та бронепоезд були розташовані на станції Васильків, але зазнали великих втрат від кулеметного вогню Січових Стрільців, а сердюки діяли пасивно. Павло Скоропадський оголосив загальну мобілізацію колишніх офіцерів імператорської армії, проте не всі відгукнулися, а ті, хто відгукнувся, були не готові відправитися на фронт. 20 листопада Чорноморський кіш, раніше відданий гетьманату, приєднався до Директорії. Це призвело до початку позиційних боїв навколо Києва. 19 листопада солдати С. Петлюри наблизилися до Києва, але були зупинені. П. Скоропадський призначив головнокомандувачем графа Келлера, що викликало негативну реакцію українських офіцерів. Частини підтримали Петлюру, і Келлера зняли з посади. Російські військові, які підтримували гетьмана, покинули Київ. Новим головнокомандувачем став Олександр Долгоруков. На 27 листопада заплановано було розпочати новий наступ на Київ. Проте це могло ускладнити евакуацію німецьких військових частин, що перебували в місті. Тому, після того як німецькі солдати штурмом відібрали станцію Шепетівка, вони висловили ультиматум повстанцям: відійти від Києва на 30 км та припинити будь-які наступи до повної евакуації німецьких військ. Зважаючи на чисельну перевагу німців, Симон Петлюра прийняв цей ультиматум, а повстанці відійшли від західних та південних околиць столиці, почавши її блокаду з інших напрямків.[8]

Директорія 6 грудня наказала німецьким військам покинути всю територію УНР. До цього часу кількість сил Петлюри зросла до 18 тисяч осіб, із яких був сформований новий корпус, готовий до нового наступу на Київ. Повстанців стало близько 30 тисяч осіб до 12 грудня, коли було проведено роззброєння німецьких гарнізонів. Німці, оточені солдатами Директорії, здавалися без опору. Тоді німецьке командування узгодило не перешкоджати наступу на Київ. 13 грудня розпочався штурм столиці. Гетьманські війська, чисельно поступалися повстанцям і не мали можливості дати належний опір. Наступного дня, 14 грудня, Київ було взято. 19 грудня Директорія урочисто прибула до міста. Наступного дня бої повністю припинилися, а вся територія УНР перейшла під контроль Директорії[9].

У складі Директорії Петлюра відповідав за міністерства військових та морських справ, а також за справи мистецтва і народного здоров'я. Після проголошення Акту Злуки 28 січня, до п'ятірки членів Директорії долучився представник від Наддністрянської України — Євген Петрушевич. З 11 лютого Головний отаман вийшов з лав УСДРП. В кінці лютого відвідав Бережани та Стрий. 27 лютого у Ходорові зустрівся з представниками дипломатичної місії, яка прибула на переговори щодо лінії розмежування між Українською Галицькою Армією та польською армією. Під час зустрічі висунув умову щодо визнання УНР та ЗУНР, а також надання підтримки в боротьбі проти більшовиків.

С. Петлюра виявив рішучість у вимозі оголошення війни РСФСР, не зважаючи на протидію В. Винниченка, який був налаштований на порозуміння з радянськими більшовиками. Однак через відмову від воєнної дії вже на етапі, коли радянські війська були на марші до Харкова, Чернігова та Полтави, оголошення війни стало можливим лише 16 січня. Після отримання одноособової влади над військом, С.Петлюра розділив армію на три угруповання під керівництвом Шаповала, Коновальця та Гулія-Гуленка. Обраний Головою Директорії 9 травня 1919 року, він отримав практично диктаторські повноваження. Здобувши Київ 30 серпня 1919 року, Петлюра вже

наступного дня був змушений відступити під тиском Збройних сил Півдня Росії[37].

Щодо стосунків з Є.Петрушевичем, вони визначалися відмінностями у світоглядах та тактичних підходах до виходу зі складної ситуації. Петрушевич нахилився до створення правого уряду та переговорів з Денікіним, у той час як Петлюра підтримував інший шлях. Це спричиняло дуалізм у арміях та урядах.

Головний отаман Симон Петлюра перебував у містах Чортків та Борщів, де 8 липня 1919 року він взяв участь у переговорах з Президентом ЗУНР. Згідно з істориком Василем Іванісом, Петлюра був широко відомий серед населення Галичини і навіть велось «1-й Тернопільський полк імені С. Петлюри». Під час цієї зустрічі, враховуючи безвихідність ситуації, було прийнято рішення про відступлення УГА та уряду ЗУНР за річку Збруч. Уже восени ситуація на фронті стала критичною, оскільки поширення тифу та недолік у забезпеченні армії призвели до загострення внутрішніх конфліктів. 4 листопада в Жмеринці відбулася нарада, в якій брали участь представники урядів Директорії УНР та Диктатури ЗУНР. Відкладені проблеми і внутрішні розбіжності в командуванні призвели до того, що Мирон Тарнавський, Альфред Шаманек та Альфонс Ерле, не чекаючи на згоду або пораду від Євгена Петрушевича, вирішили самостійно підписати сепаратний Зятьківський договір з командуванням ЗСПР. Це відбулося в момент, коли, за передбаченням Петлюри, біла армія стояла на межі остаточного розгрому від військ більшовиків. Ситуацію загострило те, що безпосередньо після підписання договору війська генерала Антона Денікіна розпочали наступ на позиції військ УНР, змушуючи їх відступити. Відповідно до рішення Петлюри, 9 листопада в Кам'янці-Подільському було скликано спільне засідання Директорії та уряду для обговорення питання про «зраду» частини галичан. Пізніше, 15 листопада, тріумфірат розпався, а Швець і Макаренко виїхали за кордон. Під одноосібним керівництвом Петлюри був підписаний договір з білогвардійцями, який зрештою офіційно став чинним 17 листопада, після перегляду умов у Одесі. Текст договору надійшов до штабу Петлюри 26 листопада, спричинивши хвилю чуток про «галицьку зраду».

Своєю промовою С.Петлюра спробував розвіяти усі чутки: «Панове старшини й козаки! Дивлячись на всіх вас тут, пригадую й пізнаю не одне ім'я й обличчя тих людей, з якими мені пощастило почати роботу й боротьбу за волю України. В тому тяжкому стані, в якому перебуває українська армія в цю хвилину, може, декому в серце закрадається думка, — чи не пора, мовляв, нам сказати: «Не тратьте, куме, сили, пускайтеся на дно!»»²

Немає більшої помилки, коли б хто з нас так подумав. Чи ми своєю боротьбою здобули для України що-небудь? Так, наша боротьба в історії українського народу буде записана золотими буквами. Ми виступили на арену історії тоді, коли весь світ не знав, що таке Україна. Ніхто не хотів її визнати, як самостійну державу, ніхто не вважав нашого народу за окрему націю. Єдиною боротьбою, упертою і безкомпромісною, ми показали світові, що Україна є, що її народ живе і бореться за своє право, за свою свободу й державну незалежність. Ті, що легковажили наш рух, тепер побачили, що ми така сила, якої не можна не брати на увагу. Самі російські більшовики словами Леніна заявляють, що тільки через боротьбу з Україною більшовизм не дійшов до Західної Європи[41].

Знаю, що внаслідок наших невдач багато слабших духом піддаються настроям безнадійності, про які переді мною говорив голова ради міністрів. «Фахівці» від нас одсіялись. Будемо робити наше військове діло тими силами, які ми маємо. Я знаю втому і злидні, які підточують армію, її дух і віру. Ми перейдемо на спільний котел, а таки буде наше зверху! Тільки не треба одчаю. Коли ми тут дамо собі присягу, що й далі непохитно будемо боротися, то ми переможемо. Денікіну приходить кінець, бо вже взяли більшовики Курськ і Бахмач. Проти добровольців ідуть народи Кавказу й Кубані. Нам треба вирватись із цього тісного кутка, виспатись і відпочити, а тоді ми підемо вперед. Дехто думає, що ми повинні розійтись по Україні й нищити Денікіна з сільських закутків. Це неправильно, бо, розпустивши військову організацію, ви все знищите. Я попереджаю, щоб ніхто не йшов на той бік фронту без наказу. Сепаратні вчинки в армії недопустимі. За порушення наказів винні будуть відповідати по закону аж до розстрілу. Я дав вказівки командуючому армією

звести частини докупи. Не треба зайвих посад і зайвих людей. Воєнний план ми можемо виконати тільки тоді, коли будемо виконувати накази.»[40].

Ця промова показує здібності Симона Петлюри не тільки як лідера українського державотворення, але і як вдалого оратора, це дає змогу більше зрозуміти характер та особистість діяча, що насамперед важливо для дослідження його постаті як одного з лідерів державотворення.

Втім, ситуацію вдалося врегулювати, і невідомі гайдамаки під орудою Омеляна Волоха роззброїли стрілецький полк Івана Андруха. У перших днях грудня 1919 року, за згодою Симона Петлюри, дипломатична делегація УНР у Варшаві, очолювана Андрієм Лівіцьким, уклала декларацію щодо меж України на заході з польським урядом. Політичний вплив Симона Петлюри на Андрія Жука на початку його кар'єри відзначався, однак з часом Жук змінив свою позицію, орієнтуючись на свої власні інтереси у сфері кооперації, та визнав помилковість підтримки уряду ЗУНР. 4 грудня 1919 року делегація ЗУНР, яку очолював Степан Витвицький, оголосила про відмову від Акту Злуки у посольстві УНР у Варшаві. Наступного дня Головний отаман видав наказ про перехід армії в Зимовий похід. 6 грудня Петлюра вирушив до Варшави з метою створення воєнно-політичного союзу з Польщею проти більшовицької Росії. Його ініціатива сприяла підписанню Варшавського договору у квітні 1920 року між українським та польським урядами. Незважаючи на це, договір не отримав ратифікації від УНР та РП.

2.4. Вбивство Петра Болбочана

Болбочан нині є доволі таки культовою фігурою в середовищі українського "правого руху". Болбочан рішуче протиставився спільним діям з більшовиками. Він вважав, що потрібно боротися лише за "незалежну демократичну Українську Республіку", а не за об'єднану Росію, будь вона монархічною чи більшовицькою.

Українському суспільству сьогодні може бути мало відоме ім'я Болбочана, але у період 1918-1919 років він був одним з найвизначніших командирів армії Української Директорії, який відзначився успішними боївками за звільнення Криму від більшовиків.

Той період української історії, коли розгорталася Українська революція та перші бої за визволення, був часом стрімких кар'єр. На вищі посади у державі часто потрапляли люди з різних сфер життя. Керівництво дивізіями здійснювали колишні прапорщики, партійні активісти або колишні каторжани царського режиму.

Серед загального хаосу і необізнаності виділявся Болбочан, який вже до початку Першої світової війни засвоїв офіцерську майстерність і виявив себе як професійний військовий. Популярний серед населення та поважаний в армії полковник викликає задрість у Петлюри та Винниченка. Останній навіть вважав, що, незважаючи на багатомісячну кровопролитну війну, російські більшовики є союзниками українців! Письменник-соціаліст Винниченко постійно намагався домовитися з «червоними» через Болбочана.

22 січня 1919 року полковника Болбочана звільнено з командування групою за наказом Петлюри, а 10 червня за особистим розпорядженням Симона Петлюри арештовано. Полковника звинувачували в спробі державного перевороту. Суд, що тривав всього два дні, засудив його до смертної кари[10].

У вечірній час 28 червня Болбочана вивели на розстріл біля залізничної станції Балин, нині Хмельницька область. Незважаючи на команду «Вогонь», жоден стрілець з розстрільної команди не натиснув на спусковий гачок гвинтівки. Болбочана особисто розстріляв колишній начальник контррозвідки, довірений «петлюрівець» Микола Чоботарьов, який же відвів тіло Болбочана до свіжозакопаної могили. Проблема між Петлюрою і Болбочаном виникла через їхні різні погляди на політичну стратегію та тактику в боротьбі за незалежність України. Петлюра виступав за пошук компромісу з різними політичними силами, за винятком більшовиків, з метою зміцнення позицій УНР та забезпечення перемоги в українських землях. Петро Болбочан підтримував

радикально праву спрямованість і відмовлявся від будь-яких компромісів з більшовиками чи іншими противниками української незалежності. Він вважав, що боротьба за "самостійну демократичну Українську Республіку" має йти без уступок. Ці протилежні підходи до політики та військових стратегій спричинили конфлікт між Петлюрою і Болбочаном, що відобразився у їхній взаємодії та призиві до відсунення Болбочана від керівництва армією та подальшого конфлікту[11].

2.5. Варшавська угода

Перед Симоном Петлюрою стояла складна дилема: чи варто ризикувати втратою усього, чи ж погодитися на компроміс і укласти угоду з Польською республікою. Ця угода передбачала: перш за все, боротьбу за незалежність України; отримання підтримки від країн Антанти; та об'єднання зусиль УНР та Польщі у протистоянні головній загрозі — експансії більшовиків. Ця угода мала велике символічне значення для УНР. Проте, уряду С.Петлюри довелося зробити великі уступки, оскільки фактично були визнані кордони з Польщею на річці Збруч. Це означало тимчасове відмовлення від значних етнічних українських територій, таких як Галичина, Західна Волинь, частини Полісся, Лемківщина, Підляшшя, Посяння і Холмщина. Такий крок уряду С.Петлюри був критично сприйнятий деякими українськими політиками того часу та більшістю населення окупованих Польщею територій. У першому пункті угоди польська сторона визнала «право України на самостійне державне існування», а Директорію УНР під керівництвом Симона Петлюри — верховною владою країни.

Наступний розділ Угоди визначав перебіг кордону між Польщею й УНР, який мав проходити «на північ від Дністра вздовж ріки Збруч, а далі вздовж колишнього кордону між Австро-Угорщиною та Росією до Вишгородка, а від Вишгородка на північ через Кременецькі гори, і далі на схід від Здолбунова, далі вздовж східної адміністративної границі Рівненського повіту, далі на північ

вздовж кордону колишньої Мінської губернії до перетину його річки Прип'ять, а далі Прип'яттю до її гирла»[12].

Таким чином, під керівництвом Симона Петлюри, Директорія УНР остаточно скасувала Акт злуки між УНР і ЗУНР, що був оголошений у Києві 22 січня 1919 року. Крім того, вона відмовилася на користь Польщі не лише від Галичини, але й від Західної Волині, Холмщини, Берестейщини, Підляшшя та частини Полісся.

У лютому 1919 року Симон Петлюра відвідав Станиславів з метою переконати уряд ЗУНР у прийнятті лінії розмежування з поляками, запропонованої французьким генералом Жозефом Бартелемі. Ця лінія передбачала передачу Польщі Львова, Перемишля і нафтового басейну в Бориславі. Проте, не було наданих реальних гарантій від представників Антанти щодо майбутньої долі Галичини. У травні, коли польське військо, підсилене дивізіями Юзефа Галлера, розпочало наступ проти УГА, до Варшави відправилася місія уряду УНР під керівництвом Бориса Кудриновського. 24 травня Б. Кудриновський уклав угоду з прем'єр-міністром Польщі Ігнатієм Падеревським, у якій УНР відмовилася на користь Польщі від Галичини та Волині до річки Стир. Хоча ця угода не була реалізована, воєнні дії між поляками і армією УНР фактично припинилися, дозволивши армії УНР перейти з Волині на Поділля. Це дало можливість полякам сконцентрувати всі сили на Галицькому фронті, зупинивши офензиву УГА в Чортківському напрямку.

16 червня 1919 року делегація УНР, очолювана генералом Сергієм Дельвігом, уклала з представниками Польщі договір про перемир'я, який мав набрати чинності з 21 червня. Відповідно до цього договору, між УГА і польською армією мала бути встановлена демаркаційна лінія, на основі «Лінії Дельвіга» (Залізці – р. Серет – Тернопіль – Острів – Літятин – р. Золота Липа – р. Дністер – Незвисько).

25 червня Антанта вирішила дозволити Польщі тимчасово окупувати Галичину, мотивуючи це потребою захисту цивільного населення від загрози більшовицьких загонів. Проте, Рада Послів Антанти, яка мала остаточне слово

у вирішенні питань після Паризької мирної конференції, ще не дала згоду на включення Галичини до складу Польщі[13].

У період від 16 до 18 липня 1919 року УГА та уряд Євгена Петрушевича відступили перед польським тиском, перетнувши Збруч, щоб об'єднатися з Армією УНР, яка втрачала територію в протистоянні з більшовицькою армією.

У той час Симон Петлюра продовжував переговори з польським урядом. 1 вересня була установлена лінія перемир'я між Польщею та УНР, яка проходила через Збруч. 8 жовтня делегація УНР під керівництвом Андрія Ливицького прибула до Варшави. Поляки настоювали на визнанні кордону на Збручі, але галичани в делегації протестували проти цього. Незважаючи на їхні застереження, 2 грудня 1919 року делегація УНР погодилася на умови Польщі. Польське військо використовувало війну між більшовиками та денікінцями, щоб до весни 1920 року окупувати частину території Білорусі, Волинь та Поділля за Збручем. У грудні 1919 року Симон Петлюра з урядом та частиною Армії УНР перейшли на зайняту поляками територію. Тим часом частини УГА, що опинилися у «Чотирикутнику смерті», спочатку намагалися домовитися з денікінцями, але після їхньої поразки на початку 1920 року змушені були приєднатися до більшовиків, які створили три бригади Червоної Української Галицької Армії (ЧУГА).

У квітні 1920 року польські та більшовицькі війська концентрувалися в Україні та Білорусі, що прискорило підписання Варшавської угоди. 24 квітня була укладена Військова конвенція між Польщею та УНР, спрямована на спільні военні операції проти більшовицького Південно-Західного фронту. Ю.Пілсудський, голова Польської держави, вирішив розпочати наступ на Київ, перехопивши ініціативу від більшовиків і зайнявши Правобережну Україну, де мала би установитися влада УНР. Його майбутні плани включали відродження «Ягайлонської ідеї» через створення федерації Польщі, України та Литви-Білорусі. З 25 квітня польські війська та Армія УНР розпочали наступ. Їм приєдналось українське військо генерала Омеляновича-Павленка, що повернулося з «Зимового походу». Бригади ЧУГА повстали проти більшовиків,

відкривши дорогу для польського наступу. Поляки, як подяку за це, відправили галичан до полонених. 6 травня польське військо захопило Київ, але не поспішало передавати контрольовані території УНР. Вони поводитися на цих землях не краще за більшовиків, що заблокувало надії на масовий прихід добровольців до українських збройних сил.

«Українське населення повітів, зайнятих польськими військами, заскочене швидким розвитком політичних подій, підозріло ставилося до приходу поляків. Сотні більшовицьких агітаторів пускали чутки про наміри поляків відібрати від селян колишні панські землі, про повернення власників до своїх маєтків, про контрибуції, що мусять селяни заплатити за зруйноване панське господарство та ін. З другого боку, польські війська поводитися з населенням, як у завойованій країні. Відбувалися самочинні безконтрольні реквізиції збіжжя, цукру, фуражу, коней і худоби. Скарги населення залишалися без наслідків, а це призвело до напружених взаємовідносин між українцями й поляками», – писав генерал-поручник Армії УНР Олександр Удовиченко. Після певного часу більшовики погодилися на більшість умов, за винятком відновлення УНР. У жовтні 1920 року було укладено перемир'я між Польщею та Радянською Росією, а умови цього перемир'я були закріплені у Ризькому мирному договорі наступного року. Згідно з цим договором, східний кордон Речі Посполитої пролягав вздовж річки Збруч, дозволяючи полякам зберегти контроль над Галичиною та Західною Волиною. Суттєво, цей кордон відповідав умовам, які були передбачені Варшавським договором з УНР. Ця межа, відома як «Ризький кордон», існувала аж до вересня 1939 року[14].

2.6. Історіографія Варшавської угоди

У останні роки спостерігається розпад радянської історіографічної концепції в Україні. Вже не говорять про перемогу Великого Жовтня, об'єднання робітничого класу та трудящого селянства чи боротьбу з націоналістичною контрреволюцією. На їх місце приходить концепція

Української революції, яка акцентує увагу на створенні Центральної Ради, проголошенні Української Народної Республіки, гетьманській Українській державі, відновленні Директорії УНР, а також повстанні Західноукраїнської Народної Республіки. Ці теми переважають у дослідженнях про революцію, хоча їхнє вивчення ще не завершено [15].

Однак слід зазначити ще одну важливу рису сучасної української історіографії. У останні роки вона перейняла певні аспекти емігрантської та діаспорної історичної науки, включаючи як цінні дослідження, так і певні недоліки. Однак, досліджуючи цей період, видно найважливішим недоліком - концепцію «програних національно-визвольних змагань» та спроби знайти безпосередніх винуватців цих поразок. Сучасні українські історики стараються зосередити увагу на довготривалих історичних явищах, наслідки яких виявилися значно пізніше. Вони відмовляються від тези про програму революцію, але досі шукають глибше розуміння подій та вплив цих процесів на майбутнє.

Також важливо зазначити, що радянська історіографія розглядала події 1920 року лише з погляду «третього походу Антанти», «війни проти буржуазно-поміщицької Польщі», і зосереджувала увагу на агресивних діях польських мілітаристів, часто звинувачуючи «українських буржуазних націоналістів» у зраді. Але сучасна українська історіографія відмовилася від цих підходів, звертаючи увагу на більш комплексний розгляд подій 1920 року. Вона переслідує абсолютно інші цілі та підходи до вивчення цих подій, що дозволяє глибше розуміти історію та її наслідки [16.].

Останнім часом спостерігається переміщення фокусу досліджень історії в Україні. Раніше, основні дослідження і історіографічна спрямованість на Варшаву. Ця зміна вплинула на структуру та підхід до історіографії, що вимагає створення власної концепції подій.

Сучасні історики в Україні, незалежно від їхнього походження (російських, польських чи українських), не можуть більше користуватися російською або польською історичною літературою як загальноприйнятими

джерелами. Вони тепер розглядають ці джерела як джерела для подальших досліджень, а не як дороговкази для своїх вивчень. Аналогічно, українська еміграційна та діаспорна література стала менш популярною серед дослідників, оскільки у їхній основі лежала концепція «програних національно-визвольних змагань», яка спростовується на зараз під час розгляду історії Української революції. Це створює складність у визначенні ставлення до війни та внесення її до загальної історіографічної схеми Української революції [17].

Українські історики зараз опинилися у складному положенні під час розгляду війни 1920 року та її місця в загальній картині Української революції. Відсутність чітких вказівок примусила їх діяти на свій ризик, керуючись власними поглядами на контекст революції і історію України у XX столітті.

Зокрема, Ярослав Грицак описує війну 1920 року як «Добу Директорії II: війна всіх проти всіх», в львівському виданні «Історії України» вона розглядається у контексті «Українсько-польської війни», а в книзі «Історія України: нове бачення» опис війни є фрагментом розділу «Українська Народна Республіка 1920 р.». Окремі історики об'єднують події 1920 року з розділами про інші події в історії України, що також сприяє уточненню їхнього місця в історії.

Однак, варто відзначити, що структура та загальні підходи до дослідження подій 1920 року в Україні не суттєво відрізняються одне від одного. Тексти досліджень залишаються досить загальними і лапідарними, описуючи загальну картину війни. Тому, для більш глибокого розуміння подій і внесення суттєвих деталей, буде необхідним вивчати докладніші джерела та додаткові дослідження.

У статті «Варшавський договір 1920 року і його значення для України» Ю. Терещенко наголошує на важливості Варшавського договору для України, хоча цей договір був внутрішньо суперечливим. Він вказує, що ця угода надала можливість подовжити масштабну збройну боротьбу за незалежність України ще на рік і зберегти основи національної державності. Симону Петлюрі вдалося

домовитися про відступ частини української території, але це було необхідно для захисту державності на заході України.

Особливість цієї історіографії полягає в тому, що в науковій літературі немає різких осудів Петлюри як головного ініціатора договору з українського боку. Навпаки, історики намагаються підкреслити історичний статус Головного Отамана як ключової постаті Української революції. Ярослав Грицак відзначає, що Петлюра домовився про цей договір, прагнучи зробити Україну самостійною державою та отримати підтримку від країн Антанти. Його головною метою було зупинити загрозу більшовицької експансії, навіть якщо це вимагало відступу від певних територій, зокрема, Східної Галичини [18].

Інший український історик І. Срібняк також висловлює подібну оцінку, зазначаючи, що угода 1920 року була стрижнем польсько-українського порозуміння і мала метою боротьби проти більшовицької Росії. Він також розглядає попередні спроби українсько-польського діалогу, що передували угоді 1920 року.

Ці українські історики наголошують на складності переговорного процесу, викликаному нерівноправністю сторін, проте розуміють прагматичний підхід Пілсудського, який виправдовувався його національними інтересами та спрямований на послаблення Росії, що, на його думку, загрожувала існуванню польської державності.

Ці оцінки підкреслюють важливість контексту та обставин, які впливали на рішення керівників України та Польщі під час укладання Варшавського договору.

Українські історики зауважують, що як Петлюра, так і Пілсудський стикалися з жорсткою опозицією як в українському, так і в польському суспільствах. Щодо Варшавського договору, в Україні підтримав його лише обмежений кількісно сподвижників С. Петлюри, і Пілсудський також мав складне становище в Польщі, оскільки більшість у сеймі, особливо народіві демократи, вважали, що його українська політика не відповідає інтересам Польщі [18].

На думку українських науковців, причина невдачі українсько-польського союзу була багатоплановою. Сподівання С. Петлюри на сприяння повстанського руху проти червоних серед селян не виправдалося, і це можна пояснити, зокрема, тим, що поляки в Україні діяли не як союзники, а як завойовники і окупанти. Крім того, поляки не підтримували українську армію належним чином і навіть роззброювали інші групи українських військ. Українські історики також наголошують на внутрішній неоднорідності в українському таборі, зазначаючи, що уряд ЗУНР і галицькі українці не бажали пожертвувати регіональними інтересами на користь загальноукраїнської справи [19].

Деякі українські історики посилаються на думку Івана Лисяка-Рудницького, який вказує на внутрішню суперечність політики Пілсудського, оскільки той одночасно прагнув утримати незалежну Україну для обмеження Росії та захопити Східну Галичину, що заважало українській самостійності. Деякі українські історики також згадують, що українці також мали свою частку в провалі українсько-польського союзу, оскільки уряд ЗУНР і галицькі українці відхиляли пропозиції Антанти, які спрямовувалися на співпрацю з Пілсудським [18].

В сучасній українській історіографії, на переконання багатьох вчених, існує ще один надзвичайно важливий аспект, пов'язаний з подіями війни 1920 року – це доля української армії, яка була інтернована в Польщі. Заслугове на увагу той факт, що цьому питанню були присвячені принаймні дві монографії та кілька наукових статей. Аналізуючи становище інтернованої української армії, дослідники не обминають питання її військової діяльності, а також роль, яку вона відіграла у сфері культури і освіти на чужині.

Що особливо цікаве, в українській історіографії відзначається важливий аспект – те, що, незважаючи на віддаленість від батьківщини і умови інтернування, українська армія залишала зв'язок з українськими інтелектуалами, культурними діячами та освітянами. Цей аспект дозволяє краще зрозуміти внутрішній дух та духовну вишуканість української армії, яка

не тільки боролася за незалежність, але й прагнула зберегти та розвивати українську культуру під час інтернування в Польщі.

Важливо відзначити, що доля української армії і її спроби вплинути на подальший розвиток подій також відображають амбівалентні відносини між українцями та поляками під час цього періоду. Деякі науковці стверджують, що не відбулося повного розриву в союзницьких відносинах між обома народами. Відомим є приклад створення Українського партизансько-повстанського штабу в Тарнові взимку 1921 року під керівництвом Юрія Тютюнника. Цей штаб здійснював спільне планування нового походу в Україну і в цій спільній роботі брали участь як українці, так і поляки [20].

Отже, сучасній українській історіографії Союз між Юзефом Пілсудським і Симоном Петлюрою в 1920 році розглядається з різних поглядів і аналізується у контексті подій свого часу. Висновок на тему цього союзу можна сформулювати наступним чином:

Спільний союз між Пілсудським і Петлюрою у 1920 році викликав жорстку опозицію як в українському, так і в польському суспільствах. В Україні його підтримала лише обмежена кількість сподвижників С. Петлюри, інша частина суспільства була схильна до невдоволення таким союзом. Ситуація в Польщі була подібною, і більшість членів сейму вважала, що політика Пілсудського не відповідає інтересам Польщі.

Причини невдачі українсько-польського союзу були багатоплановими. Сподівання на підтримку селянського повстанського руху в Україні не виправдалися, внаслідок чого українська армія зіткнулася з труднощами. Поляки, як завойовники, а не союзники, діяли в Україні, що призвело до напруги та конфліктів. Крім того, внутрішні суперечності політики Пілсудського, який прагнув з одного боку зберегти незалежну Україну, а з іншого боку анексувати Східну Галичину, завадили досягненню української самостійності.

2.7. Еміграція та смерть

Як вже згадувалося, у листопаді 1920 року уряд та Армія УНР, разом із багатьма українськими громадянами, були змушені емігрувати, щоб уникнути небезпеки від репресій союзників більшовиків. Понад 30 тисяч осіб виїхали в еміграцію, переважно до Польщі. Значні групи емігрантів також знаходилися в Румунії, а також у містах Празі, Парижі та Берліні. Еміграція в житті та діяльності Симона Петлюри була періодом, коли історіографія надто часто знаходила привід для фальсифікацій, маніпуляцій та недостовірних тверджень.

Згідно з законом УНР від 12 листопада 1920 року про Тимчасове Верховне Управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці, у Польщі розпочав свою діяльність Державний Центр УНР в екзилі (ДЦ УНР). Цей центр став основним державно-політичним органом, що представляв і захищав інтереси українського народу в боротьбі за самостійну і незалежну державу. ДЦ УНР включав еміграційний уряд УНР з відповідними міністерствами та відомствами, включаючи військове, внутрішні та зовнішні справи, і очолювався Симоном Петлюрою, який продовжав виконувати обов'язки Голови Директорії та Головного Отамана Військ УНР. Еміграційний період життя та діяльності Петлюри, який тривав п'ять з половиною років – з листопада 1920 року до травня 1926 року, майже не відображений в історичній літературі. У комуністичній історіографії еміграцію тлумачили як «буржуазно-націоналістичне біженство», «контрреволюційну діяльність», «зраду», інсинууючи, що емігранти віддали перевагу бездіяльності та безтурботному життю за кордоном, під захист польської буржуазії. Дії уряду УНР під керівництвом Симона Петлюри чи не замовчувалися або спотворювалися як прислужницька діяльність для інших держав. Українська зарубіжна історіографія достатньо повно відображає період еміграції, особливо через спогади, що містять значний фактологічний матеріал. Однак, ці спогади часто містять суб'єктивні оцінки авторів і мало аналітичних або дослідницьких елементів, і майже не роблять узагальнень чи висновків. Деякі дослідники, як

от С. Наріжний, звертали увагу на культурно-освітню роботу серед українських вояків. У пізніших працях, таких як ті І. Нагаєвського чи Н. Полонської-Василенко, діяльність Петлюри в еміграції згадується досить поверхнево. Однак існують дослідження, наприклад, від В. Іваниса, М. Лівицького, В. Косака, В. Прокоповича, О. Шульгина, які розкривають діяльність С.Петлюри та уряду УНР у еміграції більш детально[21].

Останнім часом великий інтерес до еміграційного періоду, зокрема до Симона Петлюри, проявляється у сучасній історіографії. Наприклад, у 1992 році був виданий збірник статей та матеріалів «Державний центр УНР в екзилі» завдяки зусиллям фундації ім. О. Ольжича та Інституту модерної історії України у Філадельфії. Також, монографія В. Трощинського «Міжвоєнна українська еміграція в Європі» та праці інших авторів, таких як Б. Гудя, В. Голубка, М. Павленка, І. Срібняка, В. Сергійчука, розкривають життя та діяльність української еміграції. Також, цікаві факти про перебування української еміграції в Польщі наводяться в публікаціях польських істориків, таких як О. Вішка, З. Карпусь, О. Колянчук, С. Степін, В. Сулеї, Р. Потоцький і багато інших.

Аналіз історичних джерел, зокрема архівних документів та листів, свідчить про активну роль С.Петлюри як керівника української держави та її легітимного уряду під час еміграції. Це дозволило докладно вивчити історію цього періоду та відтворити діяльність Голови Директорії та Головного Отамана Військ УНР протягом усього періоду еміграції. Державний Центр УНР, завдяки Петлюрі, продовжував функціонувати як символ української державності, не припиняючи своєї діяльності. Національно-визвольна боротьба тривала, і Петлюра залишався її лідером. Петлюра поєднував політичну роботу з публіцистикою та залишався в центрі визвольного руху. Його погляди на сучасність і майбутнє України мали значний вплив на політичні процеси того часу. У порівнянні з іншими політичними діячами, які відступили від активної діяльності або пішли на компроміс з більшовицьким режимом, Петлюра залишався на передовій боротьби. Під псевдонімом у Тарнові, Петлюра функціонував як керівник уряду УНР та Ради Республіки протягом 1920-1922

років. Важко не зазначити, що провальна збройна боротьба призвела до складного періоду для лідерів українського національного руху. Еміграція часто викликала відчуття безнадійності та невдоволення політичним керівництвом, підкріплені антиурядовою пропагандою з боку опозиційних еміграційних центрів. Петлюра наполягав на тому, що Центр УНР залишається законним представником української державності та має продовжувати свою роботу[22].

Співпраця з Польщею стала останнім шансом на звільнення Наддніпрянщини від більшовицької окупації. Уряд УНР мав завдання забезпечити мінімальні умови існування колишнім громадянам УНР на території Польщі, не зважаючи на складні обставини. Українська еміграція виявила великий характер та здатність до самоорганізації, розвиваючи активну громадську діяльність, створюючи різноманітні організації і наукові установи. Політична обстановка на еміграції була вкрай нестабільною, з урядами, які мінялися настільки часто, що це створювало додаткову непевність. Різні політичні сили в еміграції відчували роздрібненість, висували обвинувачення одне проти одного та вигадували плани по зміні влади. Попри це, частина українських політичних груп була готова підтримати С.Петлюру в його лідерській ролі, підкреслюючи його символічне значення для українського народу. С.Петлюра змушений був викласти значні зусилля, щоб утримати і сконсолідувати позиції уряду. Документальні свідчення того часу підтверджували, що ім'я Петлюри залишалося символом для українського народу, і суспільство продовжувало вірити, що тільки він може завершити справу визволення України від більшовиків. Напруга в суспільстві свідчила про очікування того, хто зможе привести до кінця цю боротьбу. Під час свого перебування на еміграції С.Петлюра постійно наголошував, що це є лише тимчасова ситуація, і він глибоко вірив у можливість повернення на рідну землю. В своїх листах до членів уряду УНР, політичних діячів, військових лідерів та господарників Петлюра висвітлював свої плани з відбудови життя в Україні. Він пропонував конкретні заходи з різних галузей державного будівництва, таких як військові справи, економіка, культура, освіта та

міжнародні відносини. В одній з найважливіших своїх праць цього часу “Сучасна українська еміграція і її завдання” Петлюра окреслив політику, ідеологію, стратегію і тактику української еміграції для досягнення її кінцевої мети – здобуття Української держави. З огляду на обставини, в яких перебувала тодішня еміграція, зважаючи на агресивну пропаганду і дії більшовиків, це виглядало до певної міри наївно, сказати б, романтично. Проте звинуватити Петлюру у відступі від своїх ідей, у непослідовності чи угодовстві – немає жодних підстав. Його віра була такою монолітною, що на неї не могли вплинути навіть жорстокі політичні реалії. С. Петлюра розумів, що українська еміграція зобов’язана підтримати змагання українського народу шляхом міжнародної пропаганди справи українського соборного визволення та шляхом тісного організаційного єднання, щоб виконати перед нацією свою історичну місію. Він вважав, що “українська еміграція є органічною інтегральною частиною цілого українського народу, що під чужою владою перебуває. Політичні думи, культурно-освітні стремління і організаційні змагання до утворення власної держави української нації повинні наскрізь проїняти й українську еміграцію, яка в спеціальних умовах свого перебування на чужині, здебільшого в європейських державах, мусить тут виконати відповідальну частину загальнонаціональної і загальнодержавної програми української нації, а власне ту частину, що її народ наш під окупаційною владою доклати не може, а яка проте має величезне значення в справі будівництва Української Держави”[23].

Політичне керівництво Радянської Росії, зокрема В. Ленін, вважало Симона Петлюру найбільшою загрозою для своєї влади через його провідну роль українського визвольного руху. Тому Ленін виразив бажання знищити Петлюру, розглядаючи його як найбільшу перешкоду для стабільності на Півдні. Це призвело до вбивства Петлюри 25 травня 1926 року Самуїлом Шварцбардом. Хоча вважається, що Шварцбард був агентом ОДПУ, розправа над Петлюрою відбулася під прикриттям помсти за погроми, які він, за певними свідченнями, мав вчинити в минулому. Вбивство стало проблемою ще в 1926 році, але

розслідування не вивело на повне розкриття правди. Внаслідок цього Петлюру поховали в Парижі на цвинтарі Монпарнас.

2.8. Діло Шварцбарда

У Парижі, на перетині вулиць Расін і бульвару Сен-Мішель, відбулося вбивство у вівторок, 25 травня 1926 року. Убивця не спробував втекти, а стояв на місці, голосно говорячи невзначай. 47-річний чоловік у білій сорочці помирає на асфальті, в калюжі крові, спостерігаючи подивлені реакції свідків. Коли лунало 7 пострілів, поліцейський, що був за дві вулиці від місця події, прибіг на місце. Пораненого доставили до шпиталю, що знаходився приблизно за 1 км від місця трагедії. Проте чоловік помер від отриманих поранень у грудях та животі, не приходячи до тями. Новина про це швидко розлетілася по Парижу. Вечірні газети величали: убитий о 14:10 - 14:15 під час виходу з ресторану був український отаман і другий Голова Директорії УНР, Симон Петлюра, чия загибель сумно оплакували його рідні та українська спільнота. Чоловіка на ім'я Соломон (Самуїл) Шварцбард, який виявився катом, було схоплено на місці події перехожими, які почали його бити. Можливо, його було би вбито, якби не прибігла поліція всього за кілька хвилин. Проте він навіть не намагався втекти. У одній з його кишень виявили фотографію Петлюри, вирізану з енциклопедії, яку знайшли пізніше в його квартирі.

За словами Шварцбарда, він зустрів Петлюру на вулиці і потім стежив за ним протягом кількох місяців, щоб дізнатися, де той живе і куди ходить. Він вирішив вбити Петлюру, оскільки кілька місяців тому чув на вулиці розмову двох російських офіцерів про погроми в Україні. Він вирішив, що саме Петлюра відповідає за це. З того часу він мріяв помститися.

У січні 1927 року Олександр Шліхтер, уповноважений Наркомату закордонних справ СРСР при Раднаркомі Української РСР, направив лист до Генерального секретаря ЦК КП(б)У Лазаря Кагановича. У листі містилися чіткі вказівки щодо того, як направити судовий процес над Самуїлом Шварцбардом.

В документі було визначено ідеологічні "кліше", які слід використовувати щодо Петлюри та українського руху, а також які документи надати адвокатам Шварцбарда. Також було вказано, яких свідків слід залучити до процесу, а яких вважати небажаними. Лист був виявлений серед "партійних документів, що зберігалися під грифом "Совершенно секретно" у 1994 році істориком Юрієм Шаповалом. Цей документ є одним із найважливіших свідчень про участь радянських спецслужб у судовому процесі над Шварцбардом.

У недалекому майбутньому, наприкінці лютого цього року, у Парижі відбудеться процес над Шварцбартом, убивцею С.Петлюри, стверджується у листі. Петлюрівська еміграція готується до цього процесу, збираючи різні матеріали та свідків, щоб надати йому політичне значення та зобразити С.Петлюру як національного героя й мученика за ідею визволення українського народу. Однак передбачається, що будуть спроби представити Шварцбарта як сліпе знаряддя радянських агентів[39].

Для того, щоб уникнути такого висновку судового процесу, необхідно прийняти всі можливі заходи для розпаду планів еміграції. Управління Уповноваженого Наркомату закордонних справ вважає, що це можливо зробити, надаючи в розпорядження відповідних документів та свідків для захисту. Де також діють поради, як представити судовий процес в СРСР. 21 січня 1927 року на таємному засіданні Політбюро ЦК КП(б)У було вирішено відправити в Париж на процес відомого партійного діяча Миколу Попова. На наступному засіданні Політбюро спеціальним рішенням виділило йому на відрядження значну суму - 2,5 тисячі карбованців. У порівнянні, середня зарплата в СРСР того часу становила 63 карбованці. Розкриті документи свідчать про те, що радянські спецслужби неухильно стежили за кожним кроком Симона Петлюри, активно збирали інформацію про його вбивство та готували уенерівців до участі у судовому процесі над Шварцбардом. Вони надавали повноцінну підтримку адвокатам вбивці, що значно вплинуло на хід та результати "паризького процесу". Цей судовий процес став однією з найвдалих таємних операцій радянських спецслужб. Вбивцю Самуїла Шварцбарда було виправдано, а

загиблій Симон Петлюра, разом з ним і увесь український національно-визвольний рух, отримав статус "антисеміта" і "погромника". Хоча від моменту вбивства і суду пройшло дев'ять десятиліть, але використані стереотипи залишаються поширеними як серед європейців, так і наших співвітчизників. У сучасних умовах війни Росії проти України, ці кліше періодично підживлюються сучасною російською пропагандою[24].

Висновок до цього розділу:

Політична активність та лідерство: високий рівень політичного активізму С.Петлюри та його здатність об'єднувати представників різних політичних сил навколо спільної мети. Його прогресивні погляди, прагнення до українізації армії та зміцнення національної ідентичності знайшли відгук серед широких мас населення. Компроміси та дипломатія: С.Петлюра виявив себе як політик, здатний до укладання компромісів та розв'язання конфліктів у мирний спосіб. Його участь у формуванні президії на з'їзді, яка забезпечила представництво різних політичних течій, свідчить про його здатність до співпраці та об'єднання. Стратегічне мислення: С.Петлюра відомий своїм стратегічним підходом до вирішення складних завдань. Він усвідомлював потенційні ризики та перспективи різних стратегічних кроків, що відображалось в його рішеннях та виступах. Актуальність: Тема української національної ідентичності, автономії та державності залишається актуальною й донині. Досвід С.Петлюри може бути корисним для сучасних політичних лідерів та аналітиків, що досліджують питання національної самобутності та політичної стабільності.

Об'єднання УНР та ЗУНР: Петлюра був одним із головних ініціаторів Акту Злуки, який проголосив єдність українських земель. Звільнення Києва: Під його керівництвом війська Директорії здобули Київ, столицю УНР, у грудні 1918 року. Підписання Варшавського договору: Цей договір з Польщею дав УНР шанс на виживання та можливість боротися з більшовиками.

Вбивство Петра Болбочана є однією з трагічних сторінок української революції, яка свідчить про складні політичні та військові реалії періоду.

Конфлікт між ним і Симоном Петлюрою виник через їхні протилежні погляди на стратегію боротьби за незалежність України. Петлюра виступав за пошук компромісу та співпрацю з різними політичними силами, тоді як Болбочан підтримував радикально праву спрямованість і відмовлявся від будь-яких уступок. Цей конфлікт призвів до відсунення Болбочана від керівництва армією та, нарешті, до його трагічної загибелі. Ця подія відображає складність та конфліктність української революції, коли на фоні загального хаосу та необізнаності вибухали конфлікти між різними політичними та військовими групуваннями. Вбивство Болбочана стало символом певного етапу в історії України, де прагнення до незалежності перепліталися зі суперечностями та внутрішніми розбіжностями.

Огляд Варшавської угоди надає можливість оцінити політичну та військову ситуацію у якій опинився С. Петлюра та УНР саме в той період нашої історії.

Розгляд діла Шварцбарда дає чітке поняття ставлення радянської влади до Симона Петлюри, а саме ставлення як до ворога радянської влади, це добре характеризує значність С. Петлюри як лідера українського державотворення.

Важливо пам'ятати, що вивчення історичних постатей, таких як Симон Петлюра, має ґрунтуватися на критичному аналізі джерел та врахуванні різних точок зору.

III. ОЦІНКА СПАДЩИНИ ТА ВПЛИВУ СИМОНА ПЕТЛЮРИ

3.1. Українська державотворчість після його смерті

Після смерті Симона Петлюри у 1926 році державотворчий процес в Україні переживав складні періоди та зміни. Радянський режим здійснював репресії проти українських націоналістів, інтелігенції та інших, хто виступав за українську незалежність. Незважаючи на репресії, підпільна українська діяльність та національне відродження продовжувались. Українські інтелектуали, письменники, артисти та інші активісти в різних формах протестували проти радянського режиму та відстоювали українську ідентичність. Під час Другої світової війни та після неї, в умовах німецької та радянської окупації, в Україні виникли різні угруповання, які боролися за незалежність. Проте відновлення влади радянського режиму після війни призвело до зміцнення контролю та репресій. Злам радянського союзу у 1991 році відкрив шлях для повернення української незалежності та державотворчості. Створення незалежної України відбулося на хвилі революційних подій та національного відродження, яке почалося ще у часи репресій радянського періоду. Продовження та періодичних коливань, проте ідея української незалежності та державності жила в серцях багатьох українців протягом усього радянського періоду. Після розпаду Радянського Союзу Україна зазнала складних випробувань, таких як економічна криза, політичні та соціальні напруги, корупція та інші проблеми. Проте незважаючи на ці труднощі, Україна поступово розвивалася як держава зі своїми власними інституціями, економікою та культурою. Зокрема, були прийняті Конституція, реформи у сфері децентралізації та деінституціоналізації, зміцнення державних інститутів, а також посилення зв'язків з міжнародним співтовариством.

ВИСНОВКИ

У цьому дослідженні я проаналізував життєвий шлях та політичну кар'єру Симона Петлюри як ключового лідера українського державотворення. Розглянув його взаємодію з іншими політичними діячами, контекст української історії після Першої світової війни, а також роль в утворенні Української Народної Республіки. Відзначив важливість діаспорних видань у створенні історіографії Петлюри та збереженні пам'яті про нього. Дослідили вплив української діаспори на формування образу С. Петлюри серед української громади за кордоном та його роль як символу національного відродження. У висновку хочу підкреслити важливість внеску С. Петлюри в українську історію та його роль у становленні національної ідентичності. Дослідження підтверджує, що С. Петлюра залишив значний слід у історії України як один із ключових фігур у боротьбі за незалежність та формуванні державності.

У ході вивчення історіографії, пов'язаної з Симоном Петлюрою, було здійснено комплексний аналіз різних аспектів його життя та діяльності, які включають оцінку його лідерства, роль діаспори в сприйнятті лідера, вплив радянської історіографії на сприйняття Петлюри та аналіз ув'язнення під час уряду Скоропадського.

Результати дослідження дозволили зробити наступні висновки - французька історіографія надала досить різнобарвну оцінку лідерства Симона Петлюри, підкреслюючи як позитивні, так і негативні аспекти його діяльності. Деякі дослідники вбачають у ньому видатного лідера та національного героя, інші ж висловлюють критику за певні аспекти його політичних рішень. Роль діаспори в історіографії Петлюри визначалася переважно як позитивним впливом на сприйняття лідера, підкреслюючи важливість підтримки української діаспори для утвердження національної ідеї та боротьби за державність.

Погляди сучасних істориків в історіографії зображали С.Петлюру в несприятливому світлі, підкреслюючи його недоліки та негативні риси, а

також відкидали можливість сепаратизму та ненависті до Росії. Радянська історіографія спрямовувалася на деструкцію образу С.Петлюри. Аналіз подій ув'язнення Симона Петлюри під час уряду Скоропадського показав, що ці події важливі для розуміння трагічної долі лідера та його впливу на подальший розвиток української державності.

У цілому, дослідження історіографії, пов'язаної з Симоном Петлюрою, підкреслює складність сприйняття його постаті та діяльності, яка історично залежить від контексту та позиції дослідників. Розглядаючи різні точки зору і джерела, можна зрозуміти, як історична постать може бути сприйнята по-різному у різні історичні періоди та культурні контексти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Полтава Л. Симон Петлюра. Альбом-біографія. Париж, 1949. 16 с.
2. Петлюра Симон Васильович // Україна в міжнародних відносинах: Енциклопедичний словник-довідник. Випуск 6. Біографічна частина: Н–Я. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2016. 370 с.
3. Кучерук, О.. Симон Петлюра - президент УНР / О. Кучерук, Т. Ралдугіна // Урядовий кур'єр. 2006. 13 травня. С. 11
4. Кучерук О.С. Нові документи у справі загибелі Симона Петлюри. «Архіви України». До 100-річчя початку української революції 1917-1921 років. Київ: Державна архівна служба України, 2017.9 с.
5. Городницький Б. М., Удовиченко Н. В. Загибель Симона Петлюри : наукові інтерпретації / Б. М. Городницький, Н. В. Удовиченко // Українська національна революція 1917–1921 років крізь призму сучасності (до 100-річчя події) : збірник наукових статей, матеріалів, тез учасників науково-методичного семінару 2 березня 2017 року / Упорядники : Л. Л. Бабенко, І. О. Міщенко. Полтава, 2017. С. 59-62.
6. Литвин С. Суд. Київ: Вид-во ім. Олени Теліги, 2001. 640 с.
7. Мандзенко К. Петлюра, петлюрівці, петлюрівство: До 120-річчя від дня народження Головного Отамана Симона Петлюри. Універсум. 1999. 93 с.
8. Шаповал М. Гетьманщина і Директорія. Нью-Йорк: Українська Громада ім. М. Шаповала, 1958. 126 с.
9. Українська Держава П. Скоропадського. Протигетьманське повстання і відновлення Української Народної Республіки. Київ: Наукова думка, 2019. 842 с.
10. Полковник армії УНР Петро Болбочан – визволитель Криму. Електронний доступ. URL: https://bastion.tv/28-chervnya-1919-roku-bilshoviki-rukami-lderiv-unr-znishili-legendarnogo-bolbochana_n41396
11. Сідак В. Полковник Петро Болбочан. Трагедія українського державника. Наукове видання. К.: Темпора, 2009. 426 с.

12. Polska i Ukraina w walce o niepodległość: 1918–1920. Warszawa: 2009. 255 с.
13. Томашівський С. Під колесами історії. Берлін : Українське слово, 1923. 102 с.
14. Удовиченко О. Україна у війні за державність. Київ: «Україна», 1995. 206 с.
15. Солдатенко В.Ф. Винниченко і Петлюра: політичні портрети революційної доби. К.: Світогляд, 2007. 621 с.
16. Солдатенко В. Варшавський договір 1920 року. Сучасний історіографічний дискурс // Україна дипломатична. 2011. Вип. 12. С. 766-794.
17. Остапенко С. Симон Петлюра в час перебування Директорії у Вінниці (1919–1920 рр.) // Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія : Історія. 2008. Вип. 13. С. 63-67.
18. Стрельський Г. В. Українські дипломати доби національно-державного відродження (1917–1920 рр.): біогр. довід. К.: Дипломатична академія України при Мін. закордонних справ України, 2000. 48 с.
19. Верстюк В.Ф. Симон Петлюра: політичний портрет: (до 125-річчя від дня народження) // Український історичний журнал. 2004. №3. С. 112-126.
20. Тимошик-Сударикова А. М. Паризький журнал "Тризуб". 1925-1940 роки: формування та функціонування. Київ : Наша культура і наука, 2013. 408 с.
21. Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879–1926). Київ: «Фенікс», 1992. 240 с.
22. Ляхоцький В. Микола Василько: парадокси пам'яті та забуття // Україна дипломатична: науковий щорічник. Вип. II. К., 2002. С. 475–486.
23. Петлюра, Симон. Статті, листи, документи : Видано в тридцять річницю з дня смерті Симона Петлюри 1926–1956 / редкол.: Л. Дражевська, Н. Лівницька-Холодна, Л. Чикаленко [та ін.]; Центр. ком.

- вшанування пам'яті Симона Петлюри в Америці. Нью-Йорк: Українська вільна академія наук, 1956. 482 с.
24. Ярослав Файзулін, «Як чекісти готувалися до суду над вбивцею Петлюри». Український інститут національної пам'яті. Електронний ресурс. <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/yak-chekisty-gotuvalysya-do-sudu-nad-vbyvceyu-petlyury>.
25. Городницький, Б. М., Н. В. Удовиченко. Загибель Симона Петлюри: наукові інтерпретації / Українська національна революція 1917–1921 років крізь призму сучасності (до 100-річчя події) : Збірник наукових статей, матеріалів, тез учасників науковометодичного семінару 2 березня 2017 року / Упорядники : Л. Л. Бабенко, І. О. Міщенко. Полтава : 2017. 108 с.
26. Лазарева О. Українська бібліотека імені Симона Петлюри в Парижі / О. Лазарева, Л. Ніколенко // Бібліотечна планета. 2008. № 4. С. 23-27. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bp_2008_4_9.
27. Пиріг Р. Я. Симон Петлюра у сприйнятті Павла Скоропадського (за спогадами гетьмана) // Український історичний журнал. 2009. № 3. С. 15-27. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2009_3_15
28. Литвин С. Вбивство Петлюри і ГПУ. До історіографії проблеми // З архівів ВУЧК–НКВД–КГБ. 2000. №2/4. С.404-407.
29. Чикаленко Є.Х. Щоденник, 1919–1920. Київ-Нью-Йорк: Видавництво імені Олени Теліги, 2005. 640 с.
30. Бабенко Л. Роздуми про роль особи в історії: Симон Петлюра / Слов'янський збірник: зб. наук. і науково-популярних праць. Уклад. Безобразова Л.Л. Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2015. 109 с.
31. Солдатенко В. Ф. Винниченко і Петлюра. Політичні портрети революційної доби; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. Київ: «Світогляд», 2007. 620 с.
32. Стопчак М. Українсько-польська військово-політична угода 1920 р. в оцінці української історіографії // Ukrainica Polonica. Зб. наук. Праць. 2007. 400-410 с.

33. Лисенко М. Велич Симона Петлюри: Він поклав життя на олтар Вітчизни // Голос України. 2002. Електронний доступ. <http://www.golos.com.ua/article/251654>
34. Ткачук А. Симон Петлюра. Політичний портрет // Київська старовина. 1992. № 6. С. 64-70.
35. Головченко В. Петлюра Симон Васильович // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х томах. Редкол.: Л. В. Губерський (голова). Знання України, 2004. 449 с.
36. Кучерюк О. Історична правда «Від тюрми до булави: як Симон Петлюра очолив повстання проти гетьмана». Електронний доступ. <https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/05/29/155738/>
37. Сергійчук В. Симон Петлюра . 2-ге вид., допов. Київ: ПП Сергійчук М.І., 2009. 568 с.
38. Шаповал Ю. Петлюра Симон Васильович // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 527 с.
39. Кульчицький С. Російська тінь на незалежності України // Політика і час. 1993. № 10. С. 8-15 с.
40. Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі: Статті і матеріали. Філадельфія-Київ-Вашінгтон, 1993. 493 с.
41. Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879-1926). Прага: друкарня "Легіографія", 1930. 258 с.